

G V O Z D A N S K O

hkv.hr

Brdovita i šumovita Banovina prostire se na 1803 km² između Kupe, Save, Une i Kor-duna. Tu su: Petrinja, Kostajnica, Dubica, Dvor i Glina. Kraj još pati od posljedica rata, i svojevrсно je pogranično "slijepo crijjevo", koje mimoiđoše glavni cestovni pravci. Jedan je od najljepših krajeva Hrvatske, u kojem je malo ljudi bilo. Na malom prostoru puno je plemićkih gradova, kaštela i manjih utvrda. Pomalo zaboravismo na rudarstvo, kao granu. No, nekada je Banovina bila mjesto rudarenja željezne rudače. Hrvatsko-ugarski kralj Ludovik Anžuvina darovao je Jurju Bribirskom srednjovjekovnu utvrdu Zrin na južnim obroncima Zrinske gore. Po njoj dobiše ime Zrinski. Postupno širiše svoje posjede između Kupe i Une. Zrinska gora bila je bogata rudama pa Zrinski otvaraju rudnike srebra i olova. Kralj Matija Korvin dodjeljuje Petru II. Zrinskom povlasticu iskorištavanja ruda 1463. godine, uz oslobođenje od kraljevskog rudarskog poreza. U naselju Gvozdansko je starohrvatska utvrda Zrinskih, u kojoj je Nikola III. Zrinski imao topionicu, ljevaonicu i kovnicu novca, u kojem su kovani denari, groševi i taliri. Godišnje su proizvodili od 700-800 kg srebra.

Gvozdansko se prvi put spominje 1488. Dobro očuvan kasnogotički kaštel Gvozdansko omeđuje šest kula, usred guste šume. U utvrdu se ulazilo kroz četvrtastu kulu. Na uglovima su kružne kule, a usred renesansna palača. Kružna poznogotička branič-kula bila je visoka 16 metara, povišeno od ostatka utvrde, katnosti P+4, visine od po tri metra. To je najveća očuvana branič-kula u Hrvatskoj. Sve su mjere bile u stopama i hvatima. Debljina zida kule je pet stopa, a unutarnji promjer 27 stopa. Donje dvije etaže bile niske, konstruktivne visine od tri metra i bez prozora. Tu je bilo spremište hrane, opreme i streljiva. Strop je nosilo jedanaest drvenih greda, s podvlakom sredinom. Ulaz u branič-kulu bio je na drugom katu, preko pokretnog mosta s koloturnikom prema palači i vjerojatno drvenoj galeriji k njoj. Osovina mostića bila je položena u utore kamenih konzola. Ulazni prostor drugoga kata osvjetljavala su tri okna, s kamenim okvirima izvana i trepezastoširećom nišom prema unutra. Treći kat visine od pet metara bio je stambeni, s dva povećana prozora, kamenim nišama i klupama uza. Stubište je bilo drveno, moguće i samo ljestve u nižim katovima. Najviša, obrambena etaža bila je visoka samo dva metra ili osam stopa. Tu je bio i konzolno istaknuti nužnik.

U obližnjem Bešlincu očuvana je visoka peć iz 1830-ih godina – jedinstveni primjer industrijske baštine. Hrvatski restauratorski zavod pokrenuo je 2009. godine konzervaciju i prezentaciju visoke peći, no sustavna podrška Ministarstva kulture je potom izostala. Otomansko Carstvo bilo je u drugoj polovini XVI. stoljeća na vrhuncu moći, i nezaustavljivo se širilo u dubinu Europe. Kraljevstvo Hrvatska je 1527. nadu i spas potražilo stavljajući se pod žezlo Habsburgovaca. Objedinjavanje snaga dalo je određene rezultate, kroz organizaciju Vojne krajine, osnutak suvremene tvrđave Karlstadt (Karlovac), pobjedu kod Siska 1593. Tako je glavnina otomanskog prodora morala ići Ugarskom prema Beču, a ne preko tvrdog oraha Hrvatske. Nikola IV. Šubić Zrinski posta hrvatski ban. Od gvozdanskih prihoda je uzdržavao obrambenu vojsku, što je zapravo trebao činiti kralj. Tako je zbog svojih zasluga dobio Međimurje i Čakovec (1546.) koji će postati novo sjedište obitelji Zrinski. Godine 1556. ban Nikola IV. pogiba u herojskoj obrani Sigeta (1565.). Tako Pounje osta bez svojih zaštitnika. Osman-

lijska vojska poduze četiri neuspješna pohoda na Gvozdansko: 1561. pod vodstvom Malkoč-bega, 1574. Ferhad-bega Sokolovića i 1576. Kapiji-paše. Ljeta 1577. otomanska vojska sagradi most na Uni kod Novigrada (današnji Dvor na Uni) kuda prođe velika komora sa sedam velikih topova za rušenje bedema. Po zauzimanju Kladuše, Pećigrada, Podzvizda, Ostrošca i Drežnika te blokadi svih prilaznih putova Gvozdansko se našlo okruženo i izolirano. Tada nije bilo uobičajeno ratovanje zimi, pa tvrđava nije bila posebno opskrbljena. Za petoga pohoda, 1578., nakon tromjesečne opsade pod vodstvom Ferhat-paše, konačno zauzeše utvrdu, koju je branilo tristo branitelja, pedesetak vojnika (svega pedesetak) i oko 250 seljaka i rudara sa ženama i djecom, pod zapovjedništvom kapetana Doktorovića, Nikole Ožegovića i Andrije Stepšića. Opsjedala ju je moćna vojska s 5.000 osmanskih napadača, uz pomoć vlaških četa, od 3. listopada 1577. do 13. siječnja 1578. Vjekoslav Klaić u "Povijesti Hrvata" piše: "Prvi juriš na grad učinjen bi 10. siječnja 1578, ali ga branitelji junački suzbiše. Jednako biše suzbijeni turski juriši 11. i 12. siječnja. Nakon posljednjega juriša ostalo je u gradu samo 25 do 30 živih branitelja, a i ti bijahu izmućeni gladom i žeđom, a jamaćno bijahu mnogi i ranjeni." Bila je jaka zima tih siječanjskih noći. Ugibaše konji, pucalo je drveće. Posada osta bez hrane. Turci su strijelama poslali otrovano meso, od kojeg uginuše psi, zadnji izvor hrane u opsjedutoj tvrđavi. Ferhat-paša ponudio je braniteljima slobodni odlazak s pokretnom imovinom, ali su sve ponude za predaju odbijene. U zoru 13. siječnja 1578. Ferhat-paša zapovjedio je svoj svojoj vojsci juriš na utvrdu zametenu snijegom. No, na bedemima ih dočekaše ukoćeni stražari s oružjem u rukama. Po provali u utvrdu nađoše samo nepomična smrznuta tijela hrvatskih junaka, muškaraca, žena i djece, bez hrane, vode ili drva za ogrjev. Osta pod Osmanlijama do 1718. Velika vojna vještina, otpor do posljednjeg čovjeka i svjesno žrtvovanje za domovinu učinilo je Gvozdansko simbolom hrvatske želje za slobodom i otpora protiv stranih osvajača. Hrvatski političar i književnik Ante Tresić Pavičić napisao je najveći hrvatski ep, *Gvozdansko*, koji se sastoji od 21.406 rimovanih deseteraca u 24 pjevanja. Župu Gvozdansko se spominje 1501. Zbog postignutih uspjeha Ferhad-beg je 1583. imenovan prvim bosanskim pašom sa sjedištem u Banjoj Luci, gdje je dao sagraditi znamenitu džamiju. Crkvu svetih Filipa i Jakova srušioše Turci 1578. Obnovljena je 1769. pod austrijskom upravom. Srušili su je četnici 1941., a obnovljena je 1965., da bi je Srbi srušili 1991., te je konačno obnovljena 1997. U Drugom svjetskom ratu Gvozdansko je bilo mjesto masovnog zločina nad Hrvatima. Za Božić 1941. selo su napali četnici. Hrvate su poubijali i protjerali, kuće opustošili i na kraju zapalili zajedno s crkvom. Tada je ubijeno 55 mještana, od kojih trinaestero članova obitelji Grabarević. Prema popisu stanovništva iz 1948. Gvozdansko u općini Dvor imalo je 418 stanovnika, a 2011. samo 42. Država malo mari za ovo područje, i jedina institucija koja se sustavno brine je crkva, koja organizira hodočašće 13. siječnja. Ovaj zapostavljeni kraj vapi za daškom života, minimalnom pažnjom. Nalazi se na sat i četrdeset minuta od metropole. Jesmo li kadri bar posjetiti ovaj prekrasan dio Lijepe Naše u proljetno doba, dok se država sjeti da postoji?

Ati SALVARO